

РОДИТЕЛСТВОТО - КОНФЛИКТНА ЗОНА В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО

Тодорка Кинева*

Основната цел на статията е да представи родителството като конфликтна зона в българското общество, да разкрие основните субекти на конфликтите, факторите за възникването им и последиците от конфликтността.¹ За постигане на целта са решени следните задачи: представено е социалното поле на родителството като конфликтна зона; анализирани са разбиранията на респондентите относно отговорността и дълга при изпълнението на родителската роля в семейството; маркирани са основните субекти на конфликтите – родители, деца, близки/роднини; обобщени са основни фактори за възникване на конфликти между субектите; обобщени са последиците от конфликтността в семейството.

Използвани са данни от две авторски емпирични изследвания: 1., „Съвременната българка пред избор на алтернатива в колизията „семејство-кариера“, проведено в периода юли-август 2013 г. Интервюирани са общо 120 жени, но извадката е редуцирана само до тези, които са родители, а именно 90 респондента.² 2., „Родителството като конфликтна зона в българското общество“, реализирано в периода август-септември 2016 – проведени са 10 дълбочинни интервюта с жени и мъже, които са родители (представители на дигиталното поколение).

В статията се прави опит да се очертае родителството като конфликтна зона в българското общество – маркират се основни субекти на конфликтите, фактори за възникването им и последици от конфликтността.

Ключови думи: родители, деца, конфликти, отговорност

1. Социалното поле на родителството като конфликтна зона

Конфликтът не е чуждо за човека явление. Всеки е попадал изненадващо и/или преднамерено в конфликтни ситуации и конфликтни взаимодействия, участвал е в разрешаването на конфликти с помощта на различни стратегии и методи. Конфликтността всъщност е съпътстваща и неизбежна в човешкия живот. Тя е резултат

от сблъсъка на различни цели и интереси, ценности и нрави, статуси и роли, които хората имат и/или изпълняват в жизнения си път за личностно, семейно и професионално развитие.

Защитаваната теза е, че родителството е по-скоро конфликтна зона, отколкото само и единствено хармоничен оазис на приятни мигове и преживявания, тъй като е съпроводено с грижи и отговорности, с противопоставяния, неразбирателства, противоречия, сблъсъци (в т.ч. съперничества) между родителите, между родителите и децата, родителите и близките/роднините, родителите и институциите (напр. детска градина, училище, болница) и др. Родителството търпи въздействия на различни фактори (икономически, социални, културални и др.), които предизвикват конфликтни ситуации и взаимодействия и съответни последици в различните етапи от развитието на децата.

Трансформациите, извършвани в българското общество през последните повече от две десетилетия предизвикват появата на редица конфликти във всички сфери на обществения живот. Провокативната и напрегната социална среда се отразява негативно върху поведението на хората и влошава отношенията между тях – напр. на работното място/професионалния кръг и в семейната/фамилна общност.

В тази връзка са интересни няколко тематични аспекта, свързани с конфликтите на семейно равнище и по-точно на ниво родителство.

2. Родителството като отговорност и дълг – през погледа на родителите

Отговорността е първото нещо, с което изследваните лица асоциират родителството. Възприемат **родителската отговорност** не само като грижа само и единствено за физическото съществуване на детето/децата или като права и задължения, които имат при отглеждането и възпитанието им (регламентирани в законодателството). Осъзнават я като висша цел и мисия, свързана със създаването, отглеждането и изграждането на „качествен“, възпитан и добър човек – *„не е важно само да създадеш човек, а трябва да го направиш човек“* (по думите на един от респондентите). Това възприемане на родителската отговорност е въпрос не само на самосъзнание и ценностна система на отделната личност-родител, но е повлияно и от семейната и фамилна история, т.е. от унаследените модели и стилове на родителско поведение.

Интересно е, че респондентите **не възприемат родителството като дълг** към семейството, обществото, държавата. Днес, те не припознават родителството като

задължително действие, което трябва да направят, защото са част от нещо, част от цялото, част от обществото. Не го възприемат и като „товар” и „тежест”, с което част от хората асоциират понятието „дълг”, а напротив – *„родителството е сериозна отговорност, но същевременно е голямо щастие”*.

Решението да станеш родител е една от първите отговорности, тъй като родителството е доживотен процес. Това решение е свързано с **подготовката за новата семейна роля**. Всъщност как човек се учи да бъде родител? Дълбочинните интервюта разкриват, че никой от респондентите не се е чувствал подготвен да бъде родител. Изразено е мнението, че мнозинството от родителите се учат „в движение” и „в ход”, защото колкото и специализирана литература и материали да се прочетат, при появата на дете всичките знания „се изпаряват”. Мненията на родителите са по посока на това, че човек трябва да го преживее, за да бъде добър, пълноценен и адекватен родител.

За получаването на тези отговори намеса вероятно има и фактът, че никой от респондентите не е ходил на обучителни курсове за родители, организирани от неправителствени организации, от акушеро-гинекологични болници и др. Причините за непосещението на такива са най-вече липса на време, при някои – на средства, а при трети – на нежелание, защото няма да получат нищо по-различно от това, което пише по темата в онлайн пространството.

3. Субекти на конфликтите

Родителството като съвкупност от множество отговорности, дейности, отношения, умения, емоции и чувства е зона, в която възникват редица конфликти. Те могат да бъдат групирани в четири категории.

3.1. Вътрешен емоционално-ролеви конфликт на родителя, представляващ противоречие на личността сама със себе си. Случва се при „срещата” с новата роля и всичко, което тя води като отговорност, грижа и внимание. Това е сблъсък между искано-желано и реално-възможно, между субективно и обективно. На практика отговорностите и задълженията на новата роля се сблъскват със *„свободата на предишния Аз”* (по думите на един от респондентите), както и с индивидуалните потребности (социални, а понякога и физиологични) на родителя. „Егоистичните” лични интереси в живота преди родителството се сблъскват с новата реалност, която изисква цялото внимание и грижа на родителя към детето. Вътрешният емоционално-психичен баланс при някои майки се нарушава. Това се потвърждава от мнението на една от изследваните жени-майки: *„в началото, когато детето беше малко, бебе, не*

знаех къде се намирам, какво се случва с мен, всичко правих автоматично – ставам, сменям му пелените, храня го, давам му вода, опитвам се да го успокоя, когато плаче, слагам го да спи... Забравях за своите нужди. Бях в кръговрат, не знаех какво всъщност правя, защото непрекъснато бях под стрес и напрежение дали го правя правилно. Промяната в хормоните също допринесе за това ми състояние, трудното възстановяване след раждане и липсата на сексуален живот също. С две думи – става лудница”.

При други родители проявата на този конфликт се изразява в съмнение в себе си - дали ще бъдат добри родители, дали ще се справят с отглеждането и възпитанието на детето, дали ще порасне добър човек, дали усеща тяхната любов и грижа, дали всичките потребности на детето са удовлетворени. Конфликтът се появява и когато за едно и също нещо родителят изпитва раздвоение и съмнение – в един момент е съгласен, в друг – не. Проблемът е свързан и с появата на „умора от детето”, силно проявена при някои родители по време на кърмаческата възраст. Най-често, според респондентите се появява към 10-11-месечна възраст на бебето. Проблемът се изразява в това, че майката изпитва вина, като признава че се нуждае от почивка. Тя прекарва 24 часа с детето и настъпват моменти, когато не се чувства пълноценна в грижата си за него. В този период майката се нуждае от съчувствие, разбиране и помощ от съпруга, роднините, близките.

3.2. Неразбирателства и конфликти с партньора – след появата на дете/деца е нормално приоритетите в семейната среда да се пренаредят и семейната атмосфера като цяло да се промени. Естествено е и отношенията между партньорите/съпрузите също да претърпят трансформации (както в положителна, така и в отрицателна посока). Оказва се, че споровете и конфликтите са неизбежна част от съвместния живот на родителите.

Данните от изследването „Съвременната българка пред избор на алтернатива в колизията „семејство-кариера” осветляват ситуацията около конфликтността между тях. Необходимо е да отбележа, че тук става дума не изобщо дали има конфликти помежду им, а дали има наличие на *сериозни конфликти*, както и каква е тяхната честота. Данните показват, че 22% от респондентите *имат* сериозни конфликти, които се случват сравнително *рядко*; 73% декларират, че *общо взето нямат сериозни конфликти* и 4,4% заявяват, че *имат често сериозни конфликти*.

3.3. Конфликти между родители и деца – дълбочинните интервюта показват, че разногласията между двете страни са от всякакво естество. Конкретните причини ще бъдат изяснени в следващия параграф.

3.4. Конфликти с близки и роднини като резултат от различия по отношение на: поколенческа принадлежност, възпитание, степен на тактичност, опит, взаимопомощ, вмешателство при отглеждането и възпитанието на детето, оценки и мнения на близките за умението и грижата, която полагат родителите и т.н.

Освен гореизброените субекти в тази конфликтна зона могат да бъдат включени и:

- **приятелите** на детето, както и техните **родители** – понякога при сериозни сблъсъци между децата, конфликтът се пренася между възрастните, т.е. техните родители;
- **лекари и медицински персонал**;
- **възпитатели, учители и преподаватели** в сферата на образователната система, напр. в детска градина, училище, университет и др.;
- служители в **държавната администрация** – напр. по отношение на административни процедури, свързани с детски надбавки, помощи и т.н.

4. Фактори за възникване на конфликти

- *между партньори-родители*

Списъкът от причини за конфликти между партньорите-родители е изключително богат. Започва се с **финансови**, свързани със средствата, необходими за отглеждане на техните деца, т.е. парите и тяхното разпределение за нуждите на семейството. Спорове възникват и при появата на извънредни разходи, свързани с децата. Единият от въпросите, включен в ЕСИ „Съвременната българка пред избор на алтернатива в колизията „семејство-кариера““ показва, че при една четвърт от жените (25%) конфликтите възникват именно като следствие от спорове, свързани с пари.

Друга група фактори са тези, свързани с **грижите по отглеждане и**

възпитание на децата – това са посочили 22% от респондентите. Те се дължат най-вече на различното възпитание, ценности и визия на родителите, както и на времето, което могат да отделят на децата си. Подобно мнение изказа не един от респондентите при провеждането на дълбочинните интервюта. Дори респондентка от Русия, живееща в България от 6 години и имаща дете на 11 месеца сподели за някои разлики, а именно: „в България някои хора потапят пръстите на децата в алкохол, за да опитат и уж вдигат наздравица с тях, докато в Русия това действие не се възприема като правилно, дори обратното”. Мнението ѝ е, че по този начин „детето от малко свиква да бъде част от „големи маси с постоянни наздравици” и всъщност започва да възприема алкохола като съществена част от масата”. Пушенето до децата, т.е. в едно помещение също е повод за конфликт в нашата страна според нея – наблюденията ѝ от Русия показват, че там мнозинството от хората пушат извън помещенията, в които има деца.

Фактори за възникване на конфликти също са и **домакинските задължения** и тяхното разпределение между партньорите (19%), **отношенията с близки и роднини** (4,4) също се възприемат като фактор за промяна в отношението между двамата партньори-родители, **трудова и професионална реализация** на съпрузите (8%) и още много други.

Когато хората са запитани обаче директно дали имат конфликти заради определени (обективни) причини, например деца, работа и родители – картината придобива съвсем различен образ. Така например по индикатор „ежедневни грижи за децата” скандали и конфликти имат 57% от респондентите като при 10% те са чести. Начинът на възпитание на децата пък се оказва повод за скандал и конфликт при близо 70%, като при 17% те са чести. Видима е разликата в отговорите, когато родителите са попитани директно.

За формулирането на друга група фактори спомогнаха дълбочинните интервюта. Като съществени фактори се очертават **емоционалните и поведенческите**. Респондентите споделят, че след появата на детето/децата честотата на караниците и конфликтите помежду им се засилва,

Скандали, конфликти със съпруга/партньора заради: <small>/% от родителите/</small>				
	Често	Рядко	Никога	Неотг.
Работа, кариера	3,3	31	64	1,1
Закъсняване от работа	5	30	65	0
Пътувания, командировки	4,4	10	86	0
Семеен бюджет, харчене	17	56	27	0
Пазаруване на стоки	11	50	39	0
Неподреденост у дома	13	33	54	0
Ежедневни грижи за децата	10	47	39	4,4
Начин на възпитаване на децата	17	52	27	4,4
Срещи с приятели и близки	7	26	67	0
Родители	2,2	24	71	2,2

Източник: ЕСИ „Съвременната българка пред избор на алтернатива в колизията „семейство-кариера”. Юли-Август 2013.

тъй като и двамата стават по-нервни и избухливи. Причините виждат първо, в това, че **нямат време един за друг както преди** (нямат време да си поговорят или да се забавляват заедно), т.е. появява се дефицит от време (лично време) само за партньорите в ролята им на съпрузи – родителската роля влиза в противоборство със съпругеската.

Част от изследваните жени споделят, че не обръщат много внимание на мъжете до тях, тъй като цялото им внимание е насочено към детето/децата им. Тази липса на внимание и грижа, а понякога и на любов влияе на връзката с отрицателен заряд и често става повод за конфликт помежду им. Споделя се и тенденцията, че част от мъжете започват да възприемат партньорката си не толкова като съпруга и приятел, а по-скоро като домакиня, майка и по думите на една от респондентките – като „мултифункционален робот”, който е задължен да върши всичко, защото си е у дома. **Второ, романтиката** отпреди родителството някак изчезва (не при всички) и отстъпва своето място на задълженията и отговорностите на новите роли. **Трето**, липсват моментите на **разговори** помежду им, а понякога дори и на похвала, т.е. добри думи за изпълнението на родителските функции. Те отстъпват своето място на това, което не е направено или е лошо свършено. **Четвърто**, липсата на **редовен сексуален живот** при двойките с малки деца/бебета също е причина за конфликти. Връзката започва да губи тези моменти и взаимоотношенията при някои двойки се влошават. За съжаление, понякога се стига и до раздяла и развод.

- *между родители-деца*

Една от основните причини е възрастовото и поколенческо различие между тях, водещо до различния начин, по който възприемат и реагират в ежедневието и в отделни ситуации. Различни са и причините за конфликти в отделните етапи от порастването на детето. Когато детето е малко – споровете са по отношение на хранене, спане, хигиенни навици, послушание, игра и т.н. Това се възприема като нормално от респондентите-родители предвид това, че детето е това, което открива света и търси начини да постига своето, а родителят се опитва да го убеди, че неговите наставления са по-правилни от това, което то иска. Разногласията с родителите продължават и когато детето порасне, но причините вече са различни – напр. свързани с облекло, обучение, излизане с приятели и места, на които да ходи и пр. Друг е въпросът, че конфликтите между родители и деца продължават, дори когато децата са в по-зряла възраст.

- *между родители-близки, роднини*

Дълбочинните интервюта показват, че конфликтите с роднините започват веднага след появата на новия член на семейството. Част от изследваните лица споделят, че преди появата на тяхното дете не са били в конфликтни отношения с тях. Посочват, че конфликтите продължават докато не се поставят ясни граници в отношенията с тях. Най-често като близки и роднини, с които имат конфликти са посочени бабите и дядовците. Вероятно това е следствие на по-близкия контакт и желанието им да помогнат на младите родители, тъй като имат повече натрупан опит. Младите родители от своя страна държат сами да допускат грешки, сами да се поучат от тях, искат да са авторитет за децата си и когато възрастните се наместват в отглеждането на детето (дават прекалено непоискани съвети и непоискана помощ) – тогава започват конфликтите.

До конфликт с роднините се стига и когато има разминаване между очакваната и получавана/реална помощ от тяхна страна, т.е. когато родителите имат нужда от помощ, но отсрещната страна не откликва или обратното.

4. Последици от конфликтността

Анализът на данните от двете емпирични социологически изследвания спомогна за формулирането на следните групи последици от конфликтността при родителството:

- **емоционално-чувствени** – напрежение, тревожност и неспокойствие на всички в семейството; избухливост и нервност както на родителите, така и на децата; депресия; чувство за неудовлетвореност и разочарование; емоционални и психични разстройства, и др.;
- **поведенчески** – конфликтите се отразяват върху поведението както на родителите, така и на децата. Конфликтите могат да доведат до проблеми в общуването, потискане, безразличие, самозатваряне, изолиране и агресивност. Възможна последица е и отчуждение между членовете на семейството и фамилията. Конфликтите при някои семейства водят до физическо и психическо насилие/тормоз, до злоупотреба с алкохол, извънбрачни връзки, развод/раздяла, и др.

Конфликтите в семейството се отразяват върху възпитанието на децата, затова и някои деца са по-предразположени към конфликти от други (тъй като възпроизвеждат родителския модел на поведение). Неспойната и конфликтна семейна среда влияе негативно върху социализацията на децата.

Вместо заключение

В настоящите условия на финансова и икономическа, демографска и политическа, социална и морална криза, родителството в България е изправено пред редица трудности, изпитания и конфликти. Трансформациите в нашето общество неминуемо засягат родителството, като оставят своя отпечатък върху живота на родителите, децата и семейството като цяло.

Конфликтните ситуации, в които родителите попадат въздействат върху личната, семейно-битова и интимна среда, върху психичното и емоционалното им здраве, върху репродуктивното, родителското и съпружеското им поведение. Затова, според един от респондентите е необходимо да се постига балансираност в отношенията родители-деца: *„Както ние се опитваме да научим децата на всичко, което трябва да бъдат и да знаят, така и децата ежедневно ни учат как да възприемаме света като нещо специално, а не като даденост, обръщат ни внимание на детайлите“*.

Проведените изследвания ми позволяват да направя извод, че родителството е конфликтна зона и тя трябва да бъде наблюдавана и изучавана, за да се търсят адекватни решения за преодоляване на проблемите, предизвикващи сблъсъци между родители, деца, роднини, близки, институции. В този контекст предлагам следните две препоръки, изведени по емпиричен път за недопускане и/или по-леко преодоляване на конфликтите при родителството:

- Предоставяне на психологическа помощ и безплатна консултация за млади родители – напр. чрез гореща телефонна линия, на която професионалисти могат да дават съвети относно конфликтите и кризите, свързани с родителството.
- При провеждането на проучванията възникнаха въпросите „Необходимо и полезно ли ще е задължително обучение по родителство“? Ако да – как и кога да бъде организирано и проведено? Една полезна мярка и възможно решение е под формата на безплатни курсове в средното образование (най-подходящо в 11-12-ти клас), за да може в общи линии да бъде представена родителската отговорност и сериозност от решението да станеш родител, както и някои практически умения и наставления за общите неща, свързани с отглеждането на деца. Друг е въпросът дали на тази възраст ще научат нещо конкретно и ще го запомнят, но поне младежите ще започнат да разсъждават по темата, ще могат да разберат някои от постъпките и поведението на техните собствени

родители (напр. чрез ролеви игри). Подобен курс би могъл да промени отношението изцяло към децата и семейството, както и нагласите на някои младежи, които си формират мнението, че не желаят да имат свои деца, а това от своя страна кореспондира с движението „childfree”³, което все повече се разраства не само в САЩ, но и в Русия и част от европейските страни. Тези обучения не могат да бъдат универсални за всички, тъй като съществено място заема индивидуалното възприемане на ролята „родител”, както и личната история и опит, натрупан в собственото си семейство. Но като цяло подобен вид обучение ще даде по-богата ориентация относно „дълбините на родителството”.

БЕЛЕЖКИ

1. Материалът е представен от автора на международна конференция „Дигитализация и социални трансформации в глобализирания свят”, проведена в Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград на 29-30 септември 2016. Проучването на темата е сондажно и поради това не претендира за изчерпателност и представителност.

2. Изследването бе реализирано от автора за целите на дисертационен труд *„Ролеви конфликти на съвременната българска жена: между семейството и кариерата”*, защитен през 2014 г.

3. Субкултура, свързана със съзнателния отказ да имаш дете, да бъдеш съзнателно бездетен, т.е. доброволно бездетство. Виж: Антонова Ю. А. (2013) Коммуникативные стратегии в текстах, репрезентирующих идеологию childfree: на грани экстремизма. *Политическая лингвистика*, № 2.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Антонова, Ю. А. (2013) Коммуникативные стратегии в текстах, репрезентирующих идеологию childfree: на грани экстремизма. *Политическая лингвистика*, № 2.

Кинева, Т. (2013). ЕСИ *Съвременната българка пред избор на алтернатива в колизията „семејство-кариера“*.

Кинева, Т. (2016). ЕСИ *Родителството като конфликтна зона в българското общество*.

Стоянова, М. (2014). *Конфликтите през призмата на социологията*. София: Издателски комплекс – УНСС. Второ допълнено и преработено издание

*Тодорка Кинева е доктор, асистент в катедра „Икономическа социология“, УНСС , E-mail: t_kineva@abv.bg